

Literatuur

Signalement

In het voorbije jaar verscheen een aantal boeken over humor. Aangezien de Bos-schenaar zichzelf graag ziet als inwoner van de vrolijkste stad in Nederland doet het mij dubbel plezier u te wijzen op de verschenen boeken.

■ Rudolf Dekker lacht mee met Aernout van Overbeke, een Haagse advocaat die er een uitbundige levensstijl op na hield. Kennelijk ging dat gepaard met het maken van veel schulden, vooral aan wijnverkopers. Hij was een moppentapper en een moppenverzamelaar uit de zeventiende eeuw. (In 1991 werd zijn verzameling opnieuw uitgegeven). In de Gouden Eeuw werd in Nederland veel gelachen, als we buitenlandse reizigers moeten geloven. Toch was niet iedereen zo lollig. In Van Overbekes tijd werd bovendien nog vrij openlijk over seksualiteit geschreven. In deze eeuw werd meer en meer matigheid gepredikt. Uitbundige lol paste niet in de omgangsvormen. Van alle kanten werd er tegen gewaarschuwd. Ds. Voetius (1588-1676) - die ook een korte wijle predikant in 's-Hertogenbosch is geweest - achtte de vrolijke noot verderfelijk. De schilder Jan Steen is de laatste 'lachende' schilder uit die tijd.

Dan nu een mop ('mop' is trouwens een uitvinding van de vorige eeuw!): de priester vraagt een meisje of ze nog in bed plast. Als het kind dit toegeeft, zegt de priester: 'Kinderen die in't bed pissen die eet ik op.' Daarop zegt het meisje: 'Och, neen, pater, eet mij niet, maar ik hebbe een klein broertje, dat kakt alle nacht in zijn bed, eet dat'.

Wat de belgenmoppen nu zijn, waren toen de moppen over Duitsers. In één mop moet de Duitse wijn het ontgelden, omdat die zo sterk gezwaveld was: 'Het lijkt hier wel de hel' riep een Hollandse reiziger, want 'men onthaalt de lieden met pek en zwavel'.

Tot slot een vieze mop, hoewel ik beseft dat vele abonnees van ons tijdschrift zich wellicht kunnen verplaatsen in de gevoelens van dominee Voetius die tegen moppen in het algemeen en tegen schuine bakken in het bijzonder was.

Er is een mop over de 'Spaanse en Turkse manieren', waarmee het scheren van de schaamstreek werd bedoeld: 'Zekere dartele hoofse vrouw hadde zo wat van de Spaanse en Turkse manieren gehoord. Zij liet ook om de nieuwsgierigheid haar zelf raseren. Haar man, dit voo-

lende, nam het haar heel kwalijk, doch zweeg stil. Maar des nachts zette hij een kinderschoentje op zijn neus en wilde zijn vrouw kussen. De vrouw: 'Ai, wat begint gij?' De man: 'Ik ben niet gewend barveets door de stoppelen te gaan'.

Humor is tijdgebonden. De bovenstaande moppen, gaan er bij ons nog wel in, maar veel moppen begrijpen we niet meer. Bovendien vinden wij het niet sjiek om mensen met een bult, één oog, of zonder benen van harte uit te lachen. (Onvolmaaktheid, veroorzaakt door de duivel, dient uitgelachen te worden). Die boertigheid hoort ook bij de Gouden Eeuw. Opvattingen over humor veranderen in de tijd en roomse humor klinkt ook weer anders dan een gereformeerde mop. Wie wel eens een krant uit het begin van deze eeuw inkijkt en de talloze mopjes leest die her en der in de

kolommen staan afgedrukt, vraagt zich af wat aan die verhalen zo geestig is. De mopjes zijn zo enorm flauw. Maar toen werd dat kennelijk niet als zodanig beleefd. Er werd smakelijk om gelachen.

■ Dit was lachen in de Noordelijke Nederlanden. In de Zuidelijke Nederlanden moet het nog leuker geweest zijn in de zestiende en zeventiende eeuw. Hun cultuur staat als vrolijk te boek. Het volkje is nog steeds veel vrolijker dan de soortgenoten boven de grote rivieren nietwaar? De auteur, Johan Verberckmoes, neemt de lezer mee naar 'receptenboeken' over het lachen. Hoe moet ik lachen. Kan ik zo lachen, dat ik niet belachelijk word. De auteur wijst er op dat humanisten hardop lachen afwezen. Hoestend lachen of je hoofd wegdraaien bij het lachen wijst op wispelturigheid. Je bent opvliegend en

lichtgelovig. Arrogante, valse en gierige mensen lachen met een verwrongen mond. Erasmus beklemtoont dat beheersing van het lichaam noodzakelijk is. Alleen een glimlach blijft geoorloofd. Niettemin moest de levensgevaarlijke melancholie wel met schuddebuiken en schateren bestreden worden. Daar was iedereen wel van overtuigd. (Ook in 1998 is het gewenst dat de droefgeestige toch eens zo hard lacht dat de tranen hem over de wangen biggelen).

Dat calvinisten niet alleen de bestrijders van de vrolijke noot waren laat Verberckmoes ook zien. Hele ritsen katholieke geestelijken waarschuwden tegen lachen en spotten. Christus heeft nooit gelachen, dus moet lachen iets van de duivel zijn. Twee reizende poppenspelers die rond 1600 met hun handpoppen de Heilige Petrus en Paulus uitbeeldden kwamen in de gevangenissen. Elisabeth, de poppenspeelster, bezweek onder de foltering in Eppegem bij Vilvoorde. Lachen was gevaarlijk in en om de kerk.

Dekkers boek is meer een gids langs thema's van de zeventiende eeuwse moppentapper. Het nodigt uit tot naspeuringen naar verdere ontwikkelingen. Lachen in de Zuidelijke Nederlanden is een bredere cultuurhistorische studie. Verberckmoes biedt naast een hoofdstuk over het lachen onder de Contrarefor-

matie, de humor tijdens de Opstand, onder geuzen en Spaanse soldaten. Ook het Zuiden kende een moppenverzamelaar: de Leuvense professor Barlandus en natuurlijk Tijn Uilenspiegel. Die wist dat zijn publiek moppen vol geweld en pies- en poepgrappen bijzonder kon waarderen.

Beide boeken laten zien dat humor een smeermiddel in de samenleving is. Met elkaar lachen was ook een paar honderd jaar geleden van belang. In 1998 worden er zelfs voor managers cursussen humor aangeboden: 'Humor as management-tool'. Lachen is ontwapenend en wordt als wapen gebruikt! Lachen helpt kennelijk.

Rudolf Dekker, *Lachen in de Gouden Eeuw. Een geschiedenis van de Nederlandse humor* (Amsterdam 1997) en Johan Verberckmoes, *Schertsen, Schimpen en schateren. Geschiedenis van het lachen in de Zuidelijke Nederlanden, zestiende en zeventiende eeuw* (Nijmegen 1998).

■ Op de meeste schoolplaten wordt niet gelachen. In de uitgave Historisch Tableau. Geschiedenis opnieuw verbeeld in schoolplaten en essays trof ik slechts een vrolijk lachende Anne Frank aan en op de schoolplaat over De Bevrijding zie ik iedereen lachen en dansen. De meeste schoolplaten vertellen, want het zijn verhalen, over ernstige zaken uit de geschiedenis. Want geschiedenis is een serieuze aangelegenheid. Zo staat de bisschop tussen het werkvolk dat de Sint Jan bouwt. Er wordt gewerkt en toezicht gehouden. Er kan geen lachje af. En kent u de overeenkomst tussen De Nationale Synode van Dordrecht in 1618-1619, toen het conflict beslecht werd tussen de wat meer verlichte en de orthodoxe gereformeerden (de Remonstranten en de Contra-remonstranten) en het Carnaval. Bij beide gelegenheden is geen lachje te bespeuren! Het carnaval is nog ernstiger dan de Nationale Synode. Het lijkt een heel eng feest.

Aan het boek dat al die platen - van J.H. Isings, en van nieuwe meesters als van Paul Teng en Jan Wolkers - aan ons voorbij laat gaan, werd meegewerkt door tal van bekende mensen die hun verhaal over de geschiedenis vertellen. Er staan mooie verhalen bij en ook wat onbenullige (Paul de Leeuw kan wel een vergelijking maken tus-

sen de Bevrijding in 1945 en het winnen van het Songfestival door Nederland!), zo gaat dat. Maar elke auteur, of hij nu Herman Pley, Marcel van Dam, A.Th. van Deursen of Jan Terlouw heet, laat zien dat het van essentieel belang is dat wij ons intens met de geschiedenis blijven verstaan. Zowel om het verleden als voor het nu. Het boek is de moeite waard. Het roept heel wat beelden op die veel lezers weer terug doen denken aan hun lagere schoolperiode toen de meester en de juf zo prachtig konden vertellen over de Middeleeuwen en de Gouden Eeuw. Er werd toen echt wel gelachen, maar dat wisten juf, meester en wij niet. Of beter gezegd er waren wel andere zaken waar je je druk om diende te maken. Weinig gelach in het boek. Niettemin de moeite waard. Nog even een citaat van Willem Wilmink bij de plaat van Teng over de bouw van de Sint Jan: 'Zo levendig als het in de Middeleeuwen in de Sint Jan moet zijn geweest, zo levendig is het nu nog in het centrum van Den Bosch [...]'.
Frits van Oostrum, *Historisch Tableau. Geschiedenis opnieuw verbeeld in schoolplaten en essays* (Amsterdam 1998).

Aart Vos ■